

Коляда Н. М. Дитячий рух як фактор духовно-морального виховання дітей і підлітків: соціально-педагогічний аспект / Н. М. Коляда // Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи» (Умань, 6-7 жовтня 2016 р.)

Н.М. Коляда,

доктор педагогічних наук, професор
професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ДИТЯЧИЙ РУХ ЯК ФАКТОР ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І ПІДЛІТКІВ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Питання духовності, духовно-морального багатства особистості є одними з основних серед великої кількості проблем, які сьогодні хвилюють українських учених і практиків: філософів, соціологів, педагогів, психологів і т.д. Проте особливе місце, на думку акад. О.В. Сухомлинської, проблема духовності посідає в педагогіці – „... науці, яка має завдання не лише виробити, окреслити, визначити шляхи, засоби і методи формування певних компетентностей, знань, умінь, а ще й, що дуже важливо, прищепити і розвинути певні якості, здатності, риси характеру і поведінки людини. Завжди й усі часи вона займалася питаннями, які прямо або опосередковано стосувалися духовності, вкладаючи в них різні смисли, в залежності від історичної епохи, вимог суспільства, напрямів соціального розвитку тощо” [7, с. 3].

Відповідно до дефініції, поданої в „Енциклопедії освіти” (2008) духовність – це „категорія людського буття, якою виражається його здатність до самотворення та творення культури. Духовність є вищим рівнем розвитку особистості, на якому основними мотиваційно-смісловими регуляторами її життєдіяльності є вищі людські цінності. Це рівень найбільш зрілої і відповідальної (перед собою та ін.) особистості, здатної не тільки пізнавати та відображати довколишній світ, а й творити його” [4, с. 244].

Проте, як свідчить практика, сьогодні серед умов соціальної необхідності на перший план виступає зростаюча турбота станом дитячого середовища: в "зайнятій постійними реформами" країні діти позбавлені ознак морально-ціннісних орієнтирів, зразків соціально схвальної поведінки. А це у свою чергу призвело до того, що перед дітьми та підлітками як ніколи гостро постала проблема: „Що розцінювати як підлість – що як порядність?” [6, с. 347].

У контексті зазначеного вище набуває актуальності дослідження соціальних інститутів, спрямованих на формування зрілої та відповідальної особистості, розвиток у неї вищих людських цінностей, особистості, здатної пізнавати, відображати та творити довколишній світ. В умовах кризи традиційних інститутів соціалізації особистості (сім'ї, школи) значне місце в житті дитини займають дитячі об'єднання, організації, в які дитина приходить добровільно, маючи надію задовольнити там свої власні інтереси і потреби, реалізувати свої ідеї в корисних справах, або залучитися до вирішення суспільних завдань, розібратися в сенсоутворюючих моментах такого непростого життя. Дитина приходить в дитяче співтовариство, щоб жити: жити сьогодні і зараз, не очікуючи, поки життя стане краще влаштованим та надасть їй більш широкий спектр можливостей для успішної самореалізації. Тому саме через дитячий рух (об'єднання, організацію) дитина входить у суспільство і саме дитячий рух стає важливим інститутом її соціалізації [6, с. 294–295].

На сучасному етапі суспільного розвитку одним із важливих та дієвих інститутів соціалізації особистості виступають дитячі організації, об'єднання та інші дитячі формування – структури дитячого руху. В розбудові громадянського суспільства важливу роль відіграють громадські об'єднання України, серед яких 2,2 % становлять дитячі. Означене питання стало предметом обговорень під час громадських слухань «Дитячий громадський рух України: кращі практики», що відбулися 4 березня 2016 року в залі Президії НАПН України (м. Київ). Мета заходу, організованого науковцями Інституту проблем виховання НАПН України у співпраці з Громадською радою при Міністерстві молоді та спорту України та за його підтримки, – обговорення

сучасного стану, проблем і перспектив розвитку дитячого руху в Україні, а також схвалення проекту Концепції підтримки та сприяння розвитку дитячого руху в Україні [1].

Дитячий рух – це складна динамічна система, різнопланова категорія, багатоаспектне поняття. Про це свідчить, зокрема, відсутність єдиного підходу до його визначення.

У чому ж полягає сутність поняття ”дитячий рух”? Дитячий рух є своєрідним інститутом соціалізації, унікальним феноменом соціально-громадянського виховання підростаючого покоління; формою активного вираження дитинства, що заявляє дорослим про дитячі потреби, проблеми, можливості, особливості, нагадує про себе, захищає свої права. Дитячий громадський рух – це природне, самостійне, поступове входження дітей у світ дорослих завдяки різноманітним сферам дитячої діяльності: освітній, родинній, ігровій [2, с. 4].

Згідно зі структурним аналізом поняття «дитячий рух» у вузькому сенсі – це форма самоорганізації дитячої соціальної активності, процес соціально-педагогічної співпраці рівнозначних суб’єктів соціальної дії (діти та дорослі), спрямованої на соціалізацію, соціальне виховання, соціально-педагогічну підтримку дитини, захист її прав, розвиток інтересів, реалізацію задумів тощо. У широкому сенсі дитячий рух – це цілісне складне багаторівневе динамічне відносно самостійне соціально-педагогічне явище, що охоплює взаємозалежні структурні складники (організаційно-управлінський, змістовий, науково-методичний), які забезпечують його організацію, функціонування, цілісність та залежать від характеру взаємодії об’єкта (напрям соціально-педагогічної діяльності), суб’єкта (діти) та співучасників соціально-педагогічного процесу (дорослі – організатори дитячого руху, представники громадськості та ін.) [5, с. 275]

Вагома доля завдань, які ставить перед собою соціокінетика як наука про дитячий рух, спрямована на подолання сучасної кризи духовного виховання, на

формування духовності, розвиток духовно багаті особистості, підростаючого покоління в цілому.

На думку дослідників, фактична цінність дитячого руху для дитини полягає саме у наданні їй унікальних можливостей для самореалізації в суспільно-ціннісному просторі життя. Цінності дитячого руху – це "... об'єкти матеріального та духовного життя дітей та дорослих, що володіють винятковою значимістю для дитячого руху в контексті розвитку сучасного суспільства" [8, с. 301].

За результатами досліджень, найбільш суттєвими проблемами дитячих організацій є фінансові: організації, де кількість членів перевищує тисячу, не збирають членських внесків; комерційні ж структури та приватні особи вкладають гроші у великі організації, вважаючи, що кількість визначає якість. Те саме відбувається і з дотаціями органів місцевого самоврядування – нечисленні організації практично втрачають матеріальну підтримку і цих структур. Через недостатність фінансування дитячі організації нерідко звертаються за допомогою до політичних сил, і в результаті отримують ідеологічну залежність.

Аналіз сучасної практики виявив, по-перше, проблеми професійної некомпетентності дорослих організаторів дитячого руху (соціальних педагогів, соціальних працівників) у питаннях взаємодії з дитячими об'єднаннями, а також відсутність кадрів, які здатні підтримати дитячу соціально та особистісно значущу ініціативу й самодіяльність. Одна із причин – новизна ситуації, що склалася в дитячому русі: демонополізований, варіативний за цілями, цінностями, спрямованістю діяльності, різноманітний за формами, він має поки що незначний соціальний і виховний вплив та потребує підготовки відповідних висококваліфікованих спеціалістів – організаторів дитячого руху.

Таким чином, процес формування духовності, духовно-морального виховання дітей та підлітків крізь призму такого соціального інституту, як дитячий рух – це діалектичний процес набуття досвіду соціальних відносин і засвоєння нових соціальних ролей, що відбувається в різних сферах діяльності,

спілкування і самопізнання шляхом засвоєння, привласнення, збагачення і передачі дитиною досвіду соціальної взаємодії дітей і дорослих; процес формування зрілої та відповідальної особистості, розвитку у неї вищих людських цінностей, особистості, здатної пізнавати, відображати та творити довколишній світ. Вивчення теорії та практики дитячого руху як формування духовності особистості є актуальною проблемою, дослідження якої сприятиме розвитку сучасної теорії і практики виховання та удосконаленню педагогіки дитячого руху, соціокінезики як науки про соціальний рух у дитячому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Громадські слухання «Дитячий громадський рух України: кращі практики» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://naps.gov.ua/ua/press/releases/905/>
2. Дитячі громадські організації. – Х. : Вид. гр. „Основа”, 2004. – 192 с.
3. Дитячі об'єднання України у вимірах минулого та сучасного: Довідник-посібник / Р. М. Охрімчук, Л. В. Шелестова, О. В. Кравченко та ін. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 256 с.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
5. Коляда Н. М. Розвиток дитячого руху в Україні (початок ХХ ст. – середина 30-х років ХХ ст.) : монографія / Н. М. Коляда. – Умань : ПП Жовтий, 2012. – 407 с.
6. Социокінетика. Стратегия и тактика детского движения нового века. – М. : Ассоциация исследователей детского движения, 2002. – 512 с.
7. Сухомлинська О. В. Духовно-моральне виховання дітей та молоді: загальні тенденції й індивідуальний пошук. – / О. В. Сухомлинська. – К. : Всеукраїнський фонд „Добро”, 2006. – 44 с.

8. Ценности детского движения // Социокинетика. Лидерство в детском движении: время и ценности / Сост. и ред.: Т. В. Трухачёва, А. Г. Кирпичник. – М. : Ассоциация исследователей детского движения, 2004. – С. 301–307.